

THE STUDY OF THE COMPARISON BETWEEN THE PROCESS OF EVIDENCE DISCLOSURE OF CIVIL CASE UNDER INTERNATIONAL LAW AND THAILAND LAW

Jirawan THONGPAYUP¹, Suchano KAOSAMREE¹ and Wanit INTHARAK^{1*}

1 Faculty of Social Sciences and Education, Thongsook College, Thailand; dd2.vv2@gmail.com

(Corresponding Author)

ARTICLE HISTORY

Received: 16 February 2024

Revised: 8 March 2024

Published: 15 March 2024

ABSTRACT

The objective of this research was to compare between the process of evidence disclosure of civil case under international law and under Thailand. It resulted in the fact that United States of America and Germany have process of judgment done before hearing of evidence. American process of judgment was as apparent as it was written in legislation whereas German process of judgment depended on the agreement among parties. In France, the process of judgment was defined by civil procedure of France that defined the role of one classification of judges, called "le juge de la mise en état" (JME) or Preparatory Judge. Preparatory Judge had authorities to accumulate legal information and cases so that the cases can be under adjudication by the judges. Therefore, the process of judgment of American, German and France had aims to eliminate hindrance in proceeding adjudication by narrowing the scope of the problem and disputing fewer contentious cases. As a result, the court's adjudication was completed promptly. Moreover, it reduced the backlog of cases pending in court.

Thus, taking an example from the process of adjudication and the process of evidence disclosure before civil trial from America, Germany and France was important for the agreement among parties in order to hasten the process because the opportunity of examining the other evidence could make the case that the trial would assess the situation-oriented to decide whether if it won or lost or caused the parties to compromise faster. Thus, the process of evidence disclosure would become quicker without pending.

Keywords: Comparison, Process of Evidence Disclosure, Civil Trial

CITATION INFORMATION: Thongpayup, J., Kaosamree, S., & Intharak, W. (2024). The Study of the Comparison between the Process of Evidence Disclosure of Civil Case under International Law and Thailand Law. *Procedia of Multidisciplinary Research*, 2(3), 41

การศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการเปิดเผยพยานหลักฐานในคดีแพ่งระหว่างกฎหมายต่างประเทศกับกฎหมายไทย

จิรพรรณ ทองพายัพ¹, สุชาโณ ขาวสำลี¹ และ วานิตย์ อินทรักษ์^{1*}

1 คณะสังคมศาสตร์และศึกษาศาสตร์ วิทยาลัยทองสุข; dd2.vv2@gmail.com (ผู้ประพันธ์บรรณกิจ)

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการเปิดเผยพยานหลักฐานในคดีแพ่งตามกฎหมายต่างประเทศกับการเปิดเผยพยานหลักฐานในคดีแพ่งตามกฎหมายไทย ผลการศึกษาพบว่า ประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศเยอรมันมีกระบวนการค้นหาข้อเท็จจริงก่อนการสืบพยานหลักฐาน ซึ่งกระบวนการค้นหาข้อเท็จจริงของประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศเยอรมันมีข้อแตกต่างกัน กล่าวคือ ในประเทศสหรัฐอเมริกามีกระบวนการค้นหาข้อเท็จจริงที่เป็นระบบชัดเจนกำหนดไว้ในกฎหมาย แต่กระบวนการค้นหาความจริงของประเทศเยอรมันจะมีได้ก็แต่โดยความประสงค์และความยินยอมของคู่ความแต่ละฝ่ายว่า จะค้นหาข้อเท็จจริงก่อนการสืบพยานหรือไม่ ส่วนประเทศฝรั่งเศสกระบวนการค้นหาความจริงนั้น ถูกกำหนดโดยกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของฝรั่งเศสที่กำหนดบทบาทให้กับผู้พิพากษาประเภทหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า “le juge de la mise en état” (JME) หรือที่เรียกว่า Preparatory Judge มีอำนาจหน้าที่รวบรวมข้อมูลและเอกสารของคดี อันจะทำให้คดีอยู่ในสภาพที่พร้อมที่จะทำการพิจารณาชี้ขาดตัดสินคดี โดยองค์คณะผู้พิพากษา จะเห็นได้ว่า กระบวนการค้นหาความจริงของประเทศสหรัฐอเมริกา เยอรมัน และ ฝรั่งเศส มีจุดมุ่งหมายเพื่อพยายามขจัดความล่าช้าของการดำเนินกระบวนการพิจารณา โดยการจำกัดขอบเขตของปัญหาข้อเท็จจริงและประเด็นข้อพิพาทในคดีให้น้อยลง เป็นผลให้การพิจารณาพิพากษาอรรถคดีของศาลเสร็จไปจากศาลด้วยความรวดเร็ว ลดปัญหาการค้างคั่งของคดีที่รอการพิจารณาพิพากษาอยู่ในศาล

ดังนั้น รูปแบบที่เหมาะสมของการเปิดเผยพยานหลักฐานในคดีแพ่ง คือ การนำระบบการพิจารณาคดีในศาลของประเทศสหรัฐอเมริกา เยอรมัน และฝรั่งเศส เกี่ยวกับวิธีในการค้นหาข้อเท็จจริงด้วยการเปิดเผยพยานหลักฐานก่อนเข้าสู่กระบวนการสืบพยานในคดีแพ่ง ซึ่งเป็นมาตรการสำคัญที่สุดที่ทำให้คู่ความตกลงกันในประเด็นพิพาทได้เร็วขึ้น เพราะมีโอกาสตรวจสอบพยานหลักฐานของอีกฝ่าย ซึ่งสามารถทำให้ประเมินสถานการณ์เชิงคดีว่าคดีจะแพ้หรือชนะ หรืออาจทำให้คู่ความประนีประนอมยอมความกันได้เร็วขึ้น ทำให้กระบวนการพิจารณาเกี่ยวกับการสืบพยานรวดเร็วขึ้นคดีไม่ค้างการพิจารณาของศาลอีกต่อไป

คำสำคัญ: การเปรียบเทียบ, การเปิดเผยพยานหลักฐาน, คดีแพ่ง

ข้อมูลการอ้างอิง: จิรพรรณ ทองพายัพ, สุชาโณ ขาวสำลี และ วานิตย์ อินทรักษ์. (2567). การศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการเปิดเผยพยานหลักฐานในคดีแพ่งระหว่างกฎหมายต่างประเทศกับกฎหมายไทย. *Procedia of Multidisciplinary Research*, 2(3), 41

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

กฎหมายลักษณะพยานหลักฐานเป็นศาสตร์แห่งการค้นหาคำความจริง เพื่อเป็นหนทางนำไปสู่เป้าหมายแห่งการระงับข้อพิพาท ศาลผู้ทำหน้าที่วินิจฉัยและตัดสินคดีจะพิจารณาและพิพากษาคดีโดยอาศัยข้อเท็จจริงจากการที่คู่ความนำพยานหลักฐานต่างๆ เข้าสู่กระบวนการพิจารณาของศาล

ในปัจจุบันศาลยุติธรรมไทยต้องประสบกับปัญหาในการพิจารณาและพิพากษาคดี เนื่องจากปริมาณคดีที่เพิ่มขึ้นเข้าสู่ศาลยุติธรรมเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เพราะความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศตลอดหลายปีที่ผ่านมา และเมื่อประเทศไทยต้องประสบกับภาวะวิกฤตทางด้านเศรษฐกิจใน พ.ศ.2540 แต่ปรากฏว่าจำนวนผู้พิพากษามีจำกัดและไม่ได้สัดส่วนกับปริมาณคดีที่เกิดขึ้น และยิ่งไปกว่านั้นเมื่อรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 236 กำหนดให้การนั่งพิจารณาคดีของศาลต้องมีผู้พิพากษารอบองค์ละ มีผลให้ผู้พิพากษาต้องนั่งพิจารณาคดีร่วมกันอย่างน้อย 2 คนขึ้นไป เป็นองค์คณะ ทำให้ต้องใช้เวลาในการพิจารณาและพิพากษาคดีมากขึ้นกว่าเดิม ซึ่งส่งผลกระทบต่อการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน การเพิ่มจำนวนผู้พิพากษาไม่สามารถทำได้ในระยะเวลาอันสั้น เนื่องจากข้อจำกัดในค่านงบประมาณ ประเทศไทยจึงมีความจำเป็นต้องพิจารณามาตรการทางกฎหมายเพื่อช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าว (โสภณ รัตนกร, 2545)

สำหรับในการดำเนินคดีแพ่งนั้น แม้เป็นกรณีระหว่างคู่ความสองฝ่ายซึ่งมีฐานะเท่าเทียมกันในเชิงคดีและไม่ส่งผลต่อความสงบของสาธารณะ เช่น คดีอาญา แต่หลักการในการเปิดเผยพยานหลักฐานก่อนสืบพยานก็มีความจำเป็น เพื่อให้คู่ความทุกฝ่ายได้มีโอกาสทราบถึงแนวทางการต่อสู้คดี ซึ่งเป็นการค้นหาคำความจริงด้วยพยานหลักฐานที่มีคุณภาพ อันจะนำไปสู่ความมีประสิทธิภาพในการดำเนินคดียิ่งขึ้น นอกจากนั้นแล้วจะเป็นการส่งเสริมให้กระบวนการพิจารณาคดีของศาลเป็นไปอย่างรวดเร็ว

เมื่อพิจารณาหลักการของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของไทย ซึ่งมีหลักการที่สำคัญ คือ หลักการเปิดเผยพยานหลักฐานให้คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งทราบก่อนมีการสืบพยาน ทั้งนี้เพื่อให้คู่ความได้มีโอกาสทราบได้ว่าพยานหลักฐานที่คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งจะใช้อ้างเป็นพยานตนนั้นมีมากน้อยเพียงใด และสามารถหักล้างได้หรือไม่ เพียงใด นอกจากนี้ยังช่วยป้องกันมิให้คู่ความใช้วิธีการปิดบังพยานหลักฐาน เพื่อเอาเปรียบในเชิงคดี หรือจู่โจมคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งจนทำให้เสียหายในเชิงคดี

หลักการเปิดเผยพยานหลักฐานให้คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งทราบ ปรากฏอยู่ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง เช่น การเปิดเผยพยานหลักฐานด้วยการยื่นบัญชีระบุพยาน การส่งสำเนาเอกสารให้แก่คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งทราบก่อนการสืบพยาน เป็นต้น อย่างไรก็ตาม แม้จะปรากฏว่ามีมาตรการในการเปิดเผยพยานหลักฐานหลายประการ แต่ระบบการเปิดเผยพยานหลักฐานในการพิจารณาคดีของศาลยุติธรรมไทยยังไม่เพียงพอที่จะคุ้มครองสิทธิของคู่ความได้ (จินตารรณ แสงกาญจน์วนิช, 2547)

ส่วนระบบการพิจารณาคดีของศาลในต่างประเทศ ปรากฏว่ามีกฎหมายเกี่ยวกับการเปิดเผยพยานหลักฐานต่อศาลในหลายขั้นตอน การเปิดเผยพยานหลักฐานก่อนเข้าสู่กระบวนการสืบพยานในคดีแพ่ง จึงเป็นมาตรการที่มีความสำคัญมากที่สุดมาตรการหนึ่ง ซึ่งการพิจารณาคดีของศาลในต่างประเทศนั้นเปิดโอกาสให้แก่คู่ความทั้งสองฝ่ายอย่างมากมายที่จะเข้าถึงพยานหลักฐานของคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งก่อนถึงวันสืบพยานได้ ไม่ว่าจะเป็นการตรวจสอบเอกสาร การซักถามบุคคลก่อนวันสืบพยาน การตรวจสอบพยานวัตถุ เป็นต้น เพราะระบบการพิจารณาคดีของศาลในต่างประเทศนั้น เห็นประโยชน์ของการเปิดเผยพยานหลักฐานก่อนวันสืบพยานในหลายกรณี โดยทำให้คู่ความได้มีโอกาสตรวจสอบและตกลงกันเกี่ยวกับพยานหลักฐานต่างๆ ก่อนถึงวันสืบพยานได้และยังทำให้คู่ความ สามารถตกลงกันในประเด็นข้อพิพาทได้เร็วขึ้น เพราะได้มีโอกาสเห็นพยานหลักฐานของคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งและสามารถประเมินสถานการณ์ในการต่อสู้คดีของตนเองได้

ดังนั้น หลักการเปิดเผยพยานหลักฐานก่อนเข้าสู่กระบวนการสืบพยานในคดีแพ่ง ซึ่งใช้ในระบบการพิจารณาคดีของศาลในต่างประเทศ เป็นหลักการที่ดีและสามารถแก้ไขปัญห ปริมาณคดีที่ค้างได้ หากนำกระบวนการดังกล่าวมาปรับ

ใช้กับกระบวนการพิจารณาคดีแพ่งของศาลยุติธรรมไทย ก็จะช่วยทำให้กระบวนการพิจารณาคดีแพ่งของไทยเป็นไปด้วยความสะดวกและรวดเร็วขึ้น ส่งผลให้ผู้พิพากษาสามารถพิจารณาและพิพากษาคดีให้เสร็จเร็วกว่าเดิมและไม่มีปริมาณคดีคั่งค้างมาก

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาการเปิดเผยพยานหลักฐานในคดีแพ่งตามกฎหมายต่างประเทศของระบบกฎหมาย Common Law กับระบบกฎหมาย Civil Law ว่ากระบวนการเปิดเผยพยานหลักฐานของทั้งสองระบบเป็นอย่างไร
- 2) เพื่อศึกษาบทบัญญัติของกฎหมายไทยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งเกี่ยวกับการเปิดเผยพยานหลักฐานว่าเป็นอย่างไร
- 3) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการเกี่ยวกับการเปิดเผยพยานหลักฐานในคดีแพ่งตามกฎหมายต่างประเทศกับการเปิดเผยพยานหลักฐานในคดีแพ่งตามกฎหมายไทย

สมมติฐานของการวิจัย

การเปิดเผยพยานหลักฐานในคดีแพ่งของไทยยังไม่เพียงพอที่จะคุ้มครองสิทธิของคู่ความได้ ก่อให้เกิดปัญหาในทางพิจารณาวินิจฉัยคดี การศึกษากระบวนการเปิดเผยพยานหลักฐานในคดีแพ่งตามกฎหมายไทยเปรียบเทียบกับกระบวนการเปิดเผยพยานหลักฐานในกฎหมายต่างประเทศ จะทำให้สามารถกำหนดแนวทางในการปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องให้มีหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนเหมาะสมเป็น ประโยชน์ในกระบวนการพิจารณาคดีแพ่งของประเทศไทย และสามารถสร้างความยุติธรรมให้แก่ประชาชนต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

- 1) จะทำการศึกษาแนวคิดและหลักเกณฑ์การเปิดเผยพยานหลักฐานในคดีแพ่งของระบบกฎหมาย Common Law และระบบกฎหมาย Civil Law
- 2) จะทำการศึกษาแนวคิดและหลักเกณฑ์การเปิดเผยพยานหลักฐานในคดีแพ่งตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของไทย
- 3) จะทำการศึกษาเปรียบเทียบการเปิดเผยพยานหลักฐานในคดีแพ่งของระบบกฎหมาย Common Law และระบบกฎหมาย Civil Law กับกระบวนการเปิดเผยพยานหลักฐานในคดีแพ่ง ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของไทย เพื่อนำมาพิจารณาถึงความเหมาะสมในการ ปรับปรุงแก้ไขกฎหมายต่อไป

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยทางเอกสาร (documentary research) กล่าวคือ เป็นการรวบรวม และวิเคราะห์ข้อมูลจากตัวบทกฎหมาย ตำรา วิทยานิพนธ์ บทความทางกฎหมาย และคำพิพากษา ของศาลทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ ที่เกี่ยวกับการเปิดเผยพยานหลักฐานในคดีแพ่ง

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

- 1) ทำให้ทราบถึงการเปิดเผยพยานหลักฐานในคดีแพ่งตามกฎหมายต่างประเทศ ระบบกฎหมาย Common Law กับระบบกฎหมาย Civil Law
- 2) ทำให้ทราบถึงบทบัญญัติของกฎหมายไทยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งเกี่ยวกับการเปิดเผยพยานหลักฐาน
- 3) ทำให้ทราบถึงปัญหาและข้อบกพร่องของกฎหมายที่เกี่ยวกับการเปิดเผยพยานหลักฐาน เพื่อสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขและนำไปใช้ให้เหมาะสม
- 4) ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการการเปิดเผยพยานหลักฐานตามกฎหมายต่างประเทศในระบบกฎหมาย Common Law กับระบบกฎหมาย Civil Law และการเปิดเผยพยานหลักฐานในไทย

ผลการวิจัย

การเปิดเผยพยานหลักฐานก่อนการสืบพยาน เป็นกระบวนการค้นหาความจริงที่ใช้กันทั่วไป โดยคู่ความฝ่ายหนึ่งสามารถรับทราบข้อเท็จจริงหรือพยานหลักฐานเกี่ยวกับคดีที่อยู่ในความครอบครองของคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งได้ ซึ่งเป็นแนวคิดพื้นฐานมาจากระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ (Common Law) ที่ใช้ระบบกล่าวหา (accusatory system) มีกระบวนการพิจารณาคดีภายใต้หลักการที่ว่า “คู่ความมีสิทธิเท่าเทียมกัน” โดยมีลักษณะเด่น ก็คือ ศาลจะมีบทบาทจำกัดเป็นเพียงผู้ตัดสินคดีเท่านั้น ไม่มีอำนาจในการสืบพยานเพิ่มเติม หรือช่วยคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งในการแสวงหาพยานหลักฐาน การดำเนินการพิจารณาจะมีกฎเกณฑ์การสืบพยานที่เคร่งครัดมาก ศาลมีโอกาสดำเนินคดีได้น้อย จึงทำให้คู่ความทั้งสองฝ่ายมีบทบาทสำคัญเป็นคู่ต่อสู้ซึ่งกันและกันอย่างเห็นได้ชัด ผู้ฟ้องหรือโจทก์กับผู้ถูกฟ้องหรือจำเลย จึงถือได้ว่ามีฐานะเท่าเทียมกัน ศาลเองก็ยากให้เกิดความเท่าเทียมกันของคู่ความให้มากที่สุด ตามแนวคิดทฤษฎี “social equity” ซึ่งมักจะเกิดปัญหากับคู่ความที่มีฐานะทางสังคมต่างกัน การเปิดเผยข้อเท็จจริงเริ่มต้นจากการพิจารณาคดีแพ่งว่าเป็นเรื่องระหว่างเอกชนที่อยู่บนพื้นฐานของหลักความตกลง ซึ่งเปิดโอกาสให้มีการประนีประนอมยอมความได้กว้างขวาง การเปิดเผยข้อเท็จจริงทำให้คู่ความสามารถคาดการณ์ความได้เปรียบเสียเปรียบในคดีของตนและนำไปสู่การ ประนีประนอมยอมความได้ การค้นคว้าหาข้อเท็จจริงมาสู่ศาลนั้น แต่ละประเทศต่างก็มีที่มาและวิธีการแสวงหาความจริงแตกต่างกันไปตามวัฒนธรรม ความรู้ ความเชื่อของคนในสังคมนั้นๆ สำหรับประเทศไทย แม้ว่าจะไม่มีกระบวนการก่อนการพิจารณาอย่างแท้จริง แต่มีวิธีการต่างๆ ที่ต้องกระทำก่อนการสืบพยานในศาลอยู่บ้าง กระบวนการเหล่านี้ได้นำเอาวิธีการของต่างประเทศมาใช้ หากแต่ต่างประเทศได้ปรับปรุงกระบวนการก่อนการพิจารณาคดีไปอย่างมาก ทั้งนี้เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพสังคมเศรษฐกิจของประเทศ โดยที่ประเทศไทยไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงกระบวนการเหล่านี้เลย กระบวนการที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง เช่น การชี้สองสถาน การยื่นบัญชีรับพยาน การส่งสำเนาเอกสาร แม้กระบวนการเหล่านี้จะได้กระทำก่อนการพิจารณาคดีโดยการสืบพยานอยู่ก็จริง แต่ก็มิได้ช่วยบรรเทาหรือแบ่งเบาภาระของศาล หรือผู้พิพากษาอันจะทำให้คดีเสร็จสิ้นพ้นไปจากศาลได้ ด้วยกระบวนการดังกล่าวที่คู่ความต้องกระทำก่อนการพิจารณา ก็เป็นเพียงวิธีการที่จะเข้าสู่การพิจารณาของศาลเท่านั้น ผลในท้ายที่สุดการพิจารณาพยานหลักฐาน ในคดีก็ยังคงเป็นหน้าที่ของศาลต้องตัดสินจากการชั่งน้ำหนักพยานทุกชนิดที่คู่ความต่างฝ่ายต่างนำเสนอ เพื่อสนับสนุนข้ออ้างข้อเถียงของตน แม้ถึงว่าจะเป็นพยานหลักฐานปลีกย่อยที่ไม่เกี่ยวข้องกับประเด็นแห่งคดีโดยตรงก็ตาม คดีความก็ยังคงค้างการพิจารณาของศาลอีกเป็นจำนวนมาก ซึ่งในขณะเดียวกันต่างประเทศได้มีการพัฒนาแนวคิดทางกฎหมายในการเปิดเผยพยานหลักฐานเพื่อให้คดีเสร็จจากการพิจารณาโดยเร็วไม่ค้างศาล

ประเทศสหรัฐอเมริกา มีกระบวนการค้นหาข้อเท็จจริงก่อนวันสืบพยาน เรียกว่า กระบวนการ pre-trial discovery ซึ่งเป็นกระบวนการที่พยายามขจัดความล่าช้าของการดำเนินกระบวนการพิจารณา โดยการจำกัดขอบเขตของปัญหาข้อเท็จจริง และประเด็นข้อพิพาทในคดี หรือเป็นการตัดทอนประเด็นข้อพิพาทในคดีให้น้อยลง เนื่องจากไม่ต้องใช้เวลาในการดำเนินคดีทั้งคดีมากเกินไป กระบวนการ pre-trial discovery เป็นการค้นหาข้อเท็จจริงและรวบรวมพยานหลักฐานก่อนการสืบพยาน เพื่อการตัดทอนพยานหลักฐานบางอย่างที่คู่ความนำมาเสนอแล้วศาลเห็นว่าพยานหลักฐานในเรื่องนั้นไม่ได้เป็นประเด็นในการโต้เถียงกันอย่างแท้จริง ซึ่งจุดมุ่งหมายของกระบวนการนี้เป็นไปตามหลักการการทำให้กระบวนการพิจารณากระชับ (principle of concentration) มีวัตถุประสงค์ให้กระบวนการพิจารณาสามารถดำเนินไปด้วยความรวดเร็วยิ่งขึ้น โดยในประเทศสหรัฐอเมริกา พบว่า มีกระบวนการ pre-trial discovery ทำให้ 90 เปอร์เซ็นต์ของคดีแพ่งขึ้นไม่ถึงขั้นพิจารณา (trial)

ประเทศฝรั่งเศสนั้น ไม่มีขั้นตอนการเปิดเผยพยานหลักฐานก่อนการพิจารณาคดีในความหมายเดียวกับประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ แต่กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของฝรั่งเศสได้กำหนดบทบาทให้กับผู้พิพากษาประเภทหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า “le juge de la mise en état” (JME) หรือที่เรียกว่า preparatory judge มีอำนาจหน้าที่รวบรวมข้อมูลและเอกสารของคดี อันจะทำให้คดีอยู่ในสภาพที่พร้อมที่จะทำการพิจารณาชี้ขาดตัดสินคดีโดยองค์คณะ

ผู้พิพากษา และช่วยในการเริ่มตั้งทิศทางของคดีตั้งแต่เริ่มต้น เพื่อเป็นหลักประกันว่า คู่ความจะไม่ประวิงการพิจารณา และยังเป็นกรทำให้เกิดความเท่าเทียมกันในการต่อสู้คดี ซึ่งคดีทุกคดีไม่ได้ถูกส่งเข้าสู่การพิจารณาพิพากษาคดีของ องค์คณะผู้พิพากษาในทันที แต่จะต้องเข้าสู่การพิจารณาของ JME เสียก่อน โดย JME จะเป็นผู้ควบคุมดูแลให้การ ดำเนินกระบวนการพิจารณาในขั้นนี้เป็นไปโดยถูกต้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการส่งคำคู่ความและพยานเอกสารต่างๆ ของคู่ความ

ประเทศเยอรมัน ศาลเยอรมันเป็นผู้มีบทบาทอย่างมากในการดำเนินกระบวนการเกี่ยวกับการรวบรวมพยานหลักฐาน และการแลกเปลี่ยนพยานหลักฐาน แทนที่จะเป็นทนายของคู่ความ ตามประเพณีกฎหมายที่ปฏิบัติกันมา คือ เป็นการ เสนอให้มีการพิจารณาพยาน คู่ความแต่ละฝ่ายจะนำเสนอข้อเท็จจริงทั้งหมดที่จำเป็นต่อการสนับสนุนข้ออ้างหรือ ข้อเถียงในคดี เป็นหน้าที่ของศาลที่จะพิจารณาตัดสินจากข้อเท็จจริงที่ได้มีการเสนอเข้ามาให้พิจารณา การเปิดเผย พยานหลักฐานจึงเป็นสิทธิของคู่ความที่จะร้องขอให้มีการเปิดเผยพยานหลักฐาน การเปิดเผยพยานหลักฐานจึงขึ้นอยู่กับ การตัดสินใจของคู่ความ แม้แต่ในการต่อสู้คดี คู่ความฝ่ายที่ถูกกล่าวหาเพียงแต่กล่าวอ้างพยานหลักฐานต่อคู่ความ ฝ่ายที่กล่าวหา โดยไม่ถูกผูกพันว่า พยานหลักฐานที่นำเสนอจะต้องเป็นส่วนหนึ่งของคำฟ้อง ในขณะที่เดียวกันก็ไม่อาจ เรียกร้องให้คู่ความอีกฝ่ายแสดงพยานหลักฐานที่เกี่ยวกับประเด็นที่ยกมากล่าวอ้างได้ การเรียกให้แสดงพยานหลักฐาน เป็นสิทธิของศาลที่จะส่งต่อคู่ความให้แสดงพยานหลักฐานที่ตนยกมากล่าวอ้าง ซึ่งมาจากหลัก principle of party presentation หลักนี้คู่ความเป็นผู้กำหนดเองว่า จะนำเสนอพยานหลักฐานใดต่อศาล ศาลไม่สามารถยกข้อเท็จจริงที่อยู่ นอกเหนือการกล่าวอ้างของคู่ความมาพิจารณาเองได้ หลักดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของหลักความประสงค์ของคู่ความ สำหรับการเปิดเผยพยานหลักฐานก่อนการสืบพยาน เมื่อศึกษาเปรียบเทียบกระบวน การเปิดเผยพยานหลักฐานตาม กฎหมายต่างประเทศ ได้แก่ ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศฝรั่งเศส และประเทศเยอรมัน แล้วพบว่า กระบวนการใน การเปิดเผยพยานหลักฐานของประเทศไทยไม่มีบทบัญญัติไว้ชัดเจนซึ่งมีความแตกต่าง ทั้งขาดกระบวนการที่สามารถ แก้ไขปัญหาข้อขัดแย้งการพิจารณาของศาลอยู่หลายประการ คือ

ประการแรก ปัญหาเรื่องแนวทางในการดำเนินคดี ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของไทย ไม่มีบทบัญญัติใน เรื่องการประชุมคดีเพื่อกำหนดทิศทางในการดำเนินคดี แต่หลักการดังกล่าวของไทยถูกกำหนดไว้ในระเบียบราชการ ฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรมว่าด้วยแนวปฏิบัติในการนั่งพิจารณาคดีขององค์คณะและต่อเนื่อง พ.ศ.2545 ข้อ 7 ว่า "ให้ศาลกำหนดให้มีการประชุมคดี โดยอาจกำหนดนัดพร้อมคู่ความทุกฝ่าย หรือนัดชี้สองสถาน เพื่อกำหนดประเด็นในคดี และเพื่อที่จะทราบข้อมูลเกี่ยวกับพยานทั้งหมด..." ซึ่งระยะเวลาดังกล่าวขาดกรอบระยะเวลาที่ชัดเจนในการดำเนินการ เกี่ยวกับการประชุมคดี โดยที่ประเทศสหรัฐอเมริกามีข้อกำหนดเกี่ยวกับระยะเวลาในการประชุมคดีที่มีกรอบชัดเจน แน่นนอน

ประการที่สอง ปัญหาการสืบพยานนอกศาลก่อนการสืบพยานในศาล เป็นอีกกระบวนการหนึ่งในกระบวนการค้นหา ข้อเท็จจริงก่อนการสืบพยานในศาล ซึ่งระบบกฎหมายไทยยังไม่ได้บัญญัติไว้ วัตถุประสงค์ของกระบวนการนี้ก็ เป็น เช่นเดียวกับกระบวนการรับข้อเท็จจริง และกระบวนการถามข้อเท็จจริงระหว่างคู่ความ กล่าวคือ เพื่อจะช่วยเร่งรัดการ พิจารณาคดีและขจัดเสียซึ่งพยานหลักฐานในเรื่องที่ไม่ได้เป็นประเด็นโต้เถียงกันอย่างแท้จริง โดยที่ไม่ต้องนำสืบใน ชั้นศาลอีก ซึ่งประเทศสหรัฐอเมริกานั้น มีกระบวนการสืบพยานนอกศาลซึ่งพยานหลักฐานที่สืบนอกศาลนั้น สามารถ นำมาใช้ในชั้นพิจารณาได้โดยไม่ต้องสืบพยานในชั้นศาลอีก

ประการที่สาม ปัญหาเกี่ยวกับอำนาจผู้พิพากษาในการแสวงหาข้อเท็จจริง อำนาจหน้าที่ในการแสวงหาข้อเท็จจริงของ ผู้พิพากษาในศาลไทยนั้น ถูกจำกัดโดยประมวลจริยธรรมข้าราชการตุลาการ ว่า ในการนั่งพิจารณาคดีผู้พิพากษาจัก ต้องวางตัวเป็นกลาง ผู้พิพากษาจึงมีบทบาทน้อยในการค้นหาความจริง ทำหน้าที่เพียงผู้ตัดสินคดีตามพยานหลักฐานที่ คู่ความเสนอมาเท่านั้น

ประการที่สี่ ปัญหาเรื่องการนำเสนอข้อเท็จจริง การนำเสนอข้อเท็จจริงหรือพยานหลักฐานนั้น เป็นหน้าที่ของคู่ความ แต่ละฝ่าย เพื่อสนับสนุนข้ออ้างและข้อเถียงของตน จึงมีโอกาสดังกล่าวคู่ความจะเสนอข้อเท็จจริงหรือพยานหลักฐานที่

บิดเบือน เนื่องจากเป็นธรรมดาที่คนทำผิดมักจะปฏิเสธ หรือปกปิดความจริง หรือบิดเบือนข้อเท็จจริงเข้าข้างตนเอง เพื่อให้รูปคดีของตนเหนือกว่าคู่ความอีกฝ่ายหนึ่ง จึงทำให้การค้นหาข้อเท็จจริงหรือความจริงในทางคดีเป็นไปได้ยาก ประการห้า ปัญหาข้อจำกัดภายใต้หลักความเป็นกลางของตุลาการ กระบวนการเปิดเผยพยานหลักฐานจำเป็นต้องมีคู่ความทั้งสองฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นตัวความหรือทนายความ และบุคคลที่ทำหน้าที่รับฟัง หรือดำเนินกระบวนการเปิดเผยพยานหลักฐาน จึงไม่สมควรเป็นผู้พิพากษาที่ทำหน้าที่วินิจฉัยชี้ขาดคดี เพราะหากผู้ที่กระทำหน้าที่เปิดเผยพยานเป็นศาลหรือผู้พิพากษาที่ต้องทำหน้าที่ในการตัดสินคดี อาจเกิดอคติในการชั่งน้ำหนักพยานหรือรับฟังพยานหลักฐาน เนื่องจากผู้พิพากษาอาจมีส่วนในการแสดงความเห็นเกี่ยวกับพยานหลักฐานที่คู่ความได้เปิดเผยมาแล้วในชั้นกระบวนการเปิดเผยพยาน อาจทำให้เสียความยุติธรรม ด้วยเหตุเพราะการแสดงความเห็นต่อพยานหลักฐานที่คู่ความเปิดเผยแม้กระทำโดยสุจริตก็อาจต้องห้ามตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง หมวด 2 การคัดค้านผู้พิพากษามาตรา 11 ถึง มาตรา 14 ได้ โดยเหตุแห่งการคัดค้านผู้พิพากษานั้น เป็นเหตุที่มาจากการมีส่วนได้เสียของผู้พิพากษากับเหตุที่มาจากความสัมพันธ์ของผู้พิพากษากับคู่ความ ตามที่กฎหมายกำหนดในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 11 ถึง มาตรา 12 แต่เหตุดังกล่าวไม่ครอบคลุมในเรื่องความสัมพันธ์เหมือนกับกฎหมายในประเทศฝรั่งเศส แม้ว่าจะได้กำหนดเหตุในการคัดค้านผู้พิพากษาไว้คล้ายกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของไทย แต่ในส่วนที่เป็นเรื่องผลประโยชน์หรือความสัมพันธ์ของผู้พิพากษานั้นกับตัวความได้รวมถึงคู่สมรสของผู้พิพากษาด้วย และขยายกว้างไปถึงหากผู้พิพากษาเป็นเพื่อนหรือรักกับคู่ความฝ่ายใด อีกฝ่ายสามารถนำมาเป็นเหตุในการคัดค้าน ผู้พิพากษาได้ ประการที่หก ปัญหาข้อจำกัดภายใต้หลักการไกล่เกลี่ย การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทและการเปิดเผยพยานหลักฐาน แม้มีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือ มุ่งต่อการยุติข้อพิพาทที่คู่ความมีขึ้น แต่การไกล่เกลี่ยจะทำให้คดีเสร็จไปจากศาลก็แต่โดยเฉพาะที่คู่ความตกลงประนีประนอมยอมความกันได้เท่านั้น หากกรณีที่คู่ความไม่สามารถตกลงประนีประนอมยอมความกันได้ โดยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคดีนั้น ย่อมต้องเข้าสู่กระบวนการพิจารณาของศาลเช่นเดิมอีก อย่างไรก็ตาม พยานหลักฐานใดที่คู่ความได้เปิดเผยกันไปแล้ว ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่ไม่สามารถนำมาใช้เป็นพยานหลักฐานในชั้นพิจารณาได้ ซึ่งต่างกับการเปิดเผยพยานที่จะคัดเลือกเฉพาะพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับประเด็นข้อพิพาทเท่านั้น เพื่อเป็นการตัดทอนประเด็นอีกที่ไม่เกี่ยวข้องกับข้อพิพาทของคู่ความ การเปิดเผยพยานหลักฐานจึงเป็นแนวทางในการบริหารจัดการให้คดีเสร็จไปจากศาลได้ดีและมีประสิทธิภาพมากกว่า และประมวลจริยธรรมข้าราชการตุลาการกำหนดบทบาทหน้าที่ไว้ในข้อ 8 ว่า “การเปรียบเทียบหรือไกล่เกลี่ยคดีจะต้องกระทำในศาล ผู้พิพากษาพึงชี้แจงให้คู่ความทุกฝ่ายตระหนักถึงผลดีผลเสียในการดำเนินคดีต่อไป ทั้งนี้จะต้องไม่ให้คำมั่นหรือบีบบังคับให้คู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทุกฝ่ายรับข้อเสนอใดๆ หรือให้จำเลยรับสารภาพโดยไม่สมัครใจ และจะต้องไม่ทำให้คู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งระแวงว่าผู้พิพากษาฝักใฝ่ช่วยเหลือคู่ความอีกฝ่ายหนึ่ง” จะเห็นได้ว่า กฎหมายไทยกำหนดให้ผู้พิพากษาเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย ทั้งๆ ที่ผู้พิพากษาควรเป็นผู้ที่ชี้ช่องให้เกิดการประนีประนอมกัน แต่ประเทศสหรัฐอเมริกาได้มีการนำวิธีระงับข้อพิพาทโดยการไกล่เกลี่ยเข้ามาใช้ในระบบศาล ซึ่งทางศาลเป็นผู้จัดทำบัญชีรายชื่อผู้ไกล่เกลี่ยโดยนักกฎหมายที่สมัครใจมาลงชื่อ ศาลจะตรวจสอบคุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยที่เหมาะสม และศาลจะนัดผู้ไกล่เกลี่ยมาพบคู่ความทั้งสองฝ่ายเพื่อทำการไกล่เกลี่ย

ข้อเสนอแนะ

จากปัญหาดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยเห็นว่า ประเทศไทยควรนำกระบวนการเปิดเผยพยานหลักฐานก่อนสืบพยานมาปรับใช้ให้เหมาะสม เพื่อขจัดปัญหาความล่าช้าในการดำเนินคดีและการแก้ปัญหาคดีค้างศาล ผู้เขียนจึงมีข้อเสนอแนะดังนี้

1) กรณีกำหนดระยะเวลาในการประชุมคดีตามในระเบียบราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรมว่าด้วยแนวปฏิบัติในการนั่งพิจารณาคดีครบองค์คณะและต่อเนื่อง พ.ศ.2545 ข้อ 7 มิได้กำหนดระยะเวลาไว้ ควรนำระยะเวลาของประเทศสหรัฐอเมริกามาใช้ กล่าวคือ นับแต่โจทก์ยื่นฟ้องคดีเป็นระยะเวลา 120 วัน ให้ดำเนินการประชุมคดีให้เสร็จสิ้น

2) กรณีการสืบพยานนอกศาล ควรนำกระบวนการสืบพยานนอกศาลก่อนการสืบพยานในศาลของประเทศสหรัฐอเมริกาไปปรับใช้กับระบบกฎหมายไทย เพื่อจะช่วยเร่งรัดการพิจารณาคดีและขจัดเสียซึ่งพยานหลักฐานในเรื่องที่ไม่ได้เป็นประเด็นโต้เถียงกันอย่างแท้จริง โดยที่ไม่ต้องนำสืบในชั้นศาลอีก ทำให้กระบวนการพิจารณาคดีดำเนินไปอย่างรวดเร็ว

3) ประเทศไทยควรกำหนดบทบาทหน้าที่ของผู้พิพากษาในการแสวงหาข้อเท็จจริงสำหรับค้นหาข้อเท็จจริงก่อนการสืบพยานไว้โดยเฉพาะ เพื่อให้ผู้พิพากษามีอำนาจดังกล่าวในการแสวงหาข้อเท็จจริงได้อย่างเต็มที่ เพื่อประโยชน์ในชั้นการพิจารณา ทำให้กระบวนการพิจารณาของศาลจะมีขึ้นภายหลังกระบวนการค้นหาข้อเท็จจริงสามารถดำเนินไปได้ด้วยความรวดเร็ว เนื่องจากการได้มีการตรวจสอบและแสวงหาข้อเท็จจริงอันเกี่ยวกับประเด็นแห่งคดีแล้วขั้นหนึ่ง เป็นการกลั่นกรองเอกสารและพยานหลักฐานก่อนถึงการพิจารณา ทำให้ลดโอกาสที่จะสืบพยานในประเด็นอื่นที่พุ่มเพื่อไม่เกี่ยวข้องกันคดี เป็นผลให้การพิจารณาคดีเป็นไปโดยมีประสิทธิภาพ

4) บทลงโทษของการเสนอข้อเท็จจริงที่ไม่ถูกต้องของประเทศเยอรมันนั้น จะทำให้คู่ความในคดีเสนอแต่ข้อเท็จจริงที่ถูกต้อง ทำให้คดีง่ายต่อการพิจารณา เพราะคู่ความจะเกรงกลัวต่อบทลงโทษของกฎหมาย ซึ่งประเทศไทยควรกำหนดบทลงโทษในการเสนอข้อเท็จจริงที่ไม่ถูกต้อง อันจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาคดีล่าช้าได้อย่างเหมาะสม

5) กรณีเหตุคัดค้านผู้พิพากษาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง หมวด 2 การคัดค้านผู้พิพากษา มาตรา 11 และ มาตรา 12 แต่เหตุดังกล่าวไม่ครอบคลุมในเรื่องความสัมพันธ์เหมือนกับกฎหมายของประเทศฝรั่งเศสตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งฉบับใหม่ (new code of civil procedure book 1) ในบรรพ 1 ลักษณะ 10 หมวดที่ 2 ว่าด้วยการถอดถอนผู้พิพากษาออกจากการพิจารณาคดี มาตรา 341 วรรคสอง แม้ว่าจะได้กำหนดเหตุในการคัดค้านผู้พิพากษาไว้คล้ายกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของไทย แต่ในส่วนที่เป็นเรื่องผลประโยชน์หรือความสัมพันธ์ของผู้พิพากษานั้นกับตัวความได้รวมถึงคุณสมบัติของผู้พิพากษาด้วย และขยายกว้างไปถึงหากผู้พิพากษาเป็นเพื่อนหรืออริกับคู่ความฝ่ายใดอีกฝ่ายสามารถนำมาเป็นเหตุในการคัดค้านผู้พิพากษาได้ ซึ่งควรเพิ่มเติมเหตุดังกล่าวในลักษณะเดียวกันกับประเทศฝรั่งเศส เพราะฐานความสัมพันธ์ของคู่สมรสของผู้พิพากษาย่อมส่งผลต่อความเป็นกลางในการพิจารณาพิพากษาคดี อีกทั้งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของไทยนั้นไม่ได้กำหนดเหตุให้คู่หมั้นของผู้พิพากษานั้นเป็นตัวความในคดีเป็นคัดค้านผู้พิพากษา ซึ่งควรเพิ่มเติมเหตุนี้เช่นกัน เพราะฐานคู่หมั้นนั้นย่อมแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่เป็นพิเศษมากกว่าบุคคลธรรมดาทั่วไป

6) กรณีการไต่ถามโดยผู้พิพากษาในประเทศไทยนั้น อาจเกิดความไม่เป็นกลางขึ้นได้ในการไต่ถาม ซึ่งจะทำให้ขัดกับความเป็นกลางของตุลาการ และเมื่อคู่ความที่เข้าสู่กระบวนการไต่ถามข้อพิพาทสงสัยหรือระแวงในความไม่เป็นกลางของผู้พิพากษาแล้ว จะทำให้การไต่ถามไม่ประสบผลสำเร็จ จึงควรนำวิธีการตามกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกาไปปรับใช้ โดยให้ศาลเป็นเพียงผู้ที่ทำหน้าที่ในการแสวงหาหรือคัดเลือกบุคคลภายนอกที่ทำหน้าที่เป็นผู้ไต่ถามเพื่อแก้ปัญหาในเรื่องความไม่เป็นกลางของตุลาการ เป็นการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่คู่ความว่าตนจะได้รับความยุติธรรมในกระบวนการไต่ถามข้อพิพาท

เอกสารอ้างอิง

- เกษมสันต์ วิลาวรรณ. (2553). *คำอธิบายกฎหมายคุ้มครองแรงงาน*. พิมพ์ครั้งที่ 16. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน.
- เข็มชัย ชุติวงศ์. (2543). *คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน*. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์นิติบรรณการ.
- เข็มชัย ชุติวงศ์. (2551). *คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน*. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์นิติบรรณการ.
- คณิต ณ นคร. (2549). *กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา*. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน.
- ชาญชัย แสวงศักดิ์ และ วรรณชัย บุญบำรุง. (2543). *สารความรู้เกี่ยวกับการจัดทำประมวลกฎหมายของต่างประเทศและของไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์นิติบรรณการ.

- ชาญชัย แสวงศักดิ์ และ วรรณชัย บุญบำรุง. (2539). *อิทธิพลของฝรั่งเศสในการปฏิรูปกฎหมายไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์นิติธรรม.
- ธีรพันธ์ รัตมิต. (2508). *กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งฝรั่งเศส*. พระนคร: โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ.
- ประมุข สุวรรณสร. (2526). *คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน*. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แสงสุทธิการพิมพ์.
- พรเพชร วิชิตชลชัย. (2539). *คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: บริษัทยู แพค จำกัด.
- ไพโรจน์ วายุภาพ. (2550). *คำอธิบายกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ภาค 1 บททั่วไป ตอนที่ 1*. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดพลสยามพรินต์ติ้งแอนพลับลิชชิ่ง จำกัด.
- สมชาย รัตนเชื้อสกุล. (2544). *คำอธิบายกฎหมายพยานหลักฐาน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แว่นแก้ว.
- โสภณ รัตนกร. (2544). *คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์นิติบรรณการ.
- อุดม เฟื่องฟุ้ง. (2541). *คำอธิบายกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งภาค 1*. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด จิรัชการพิมพ์.
- อุดม ร้อยมฤต. (2557). *คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือน ตุลา.
- Beardaley, J. (1986). Proof of Fact in French Civil Procedure. *The American Journal of Comparative Law*, 34(3), 172.
- Dadomo, C., & Farran, S. (1996). *The French Legal System*. 2nd ed. London: Sweet & Maxwell.
- Fleming, J. (1965). *Civil Procedure*. 5th ed. Boston: Little Brown Company.
- Jolowicz, J. A. (2000). *On Civil Procedure*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Karlen, D., and others. (1975). *Civil Procedure Case and Materials*. St. Paul Minn: West Publishing Co.
- Lilly, G. C. (1978). *Introduction to the Law of Evidence*. St. Paul Minn: West Publishing Co.
- Ngwasiri, C. N. (1990). The Role of the Judge in French Civil Proceedings. *Civil Justice Quarterly*, 9, 167-169.
- Ngwasiri, C. N. (1991). Pre-trial Civil Proceedings in England and France: A Comparative Study. *Civil Justice Quarterly*, 10, 289.
- Platto, C. (1990). *Pre-trial and Pre-Hearing Procedures Worldwide*. London: Graham & Trotman.
- Wright, C. A. (1983). *The Law of Federal Courts*. 5th ed. St. Paul Minn: West Publishing Co.

Data Availability Statement: The raw data supporting the conclusions of this article will be made available by the authors, without undue reservation.

Conflicts of Interest: The authors declare that the research was conducted in the absence of any commercial or financial relationships that could be construed as a potential conflict of interest.

Publisher's Note: All claims expressed in this article are solely those of the authors and do not necessarily represent those of their affiliated organizations, or those of the publisher, the editors and the reviewers. Any product that may be evaluated in this article, or claim that may be made by its manufacturer, is not guaranteed or endorsed by the publisher.

Copyright: © 2024 by the authors. This is a fully open-access article distributed under the terms of the Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International (CC BY-NC-ND 4.0).

